

ÖKLİD ALGORİTMASININ BİR UYGULAMASI

İsmail Aslan

İYTE, Fen Fakültesi, Matematik Bölümü, Urla, İZMİR

e-posta: iaslan@likya.iyte.edu.tr

$n \times n$ tipinde bir A matrisini göz önüne alalım. m pozitif tamsayı olmak üzere, $A \cdot A \cdots A$ (m çarpan) çarpımı yine bir $n \times n$ matrisidir, bunu A^m ile gösterelim. Bu yazıda, zengin uygulama alanı olan Öklid Algoritmasını (Bkz.[1]) kullanarak, m nin büyük değerleri için,

$$a_k A^m + a_{k-1} A^{m-1} + \dots + a_1 A + a_0 I_n$$

matris polinomlarının hesaplanmasından söz edeceğiz (Burada I_n , $n \times n$ tipindeki birim matrisi göstermektedir). Bu amaçla, öncelikle bazı tanımlara ve teoremlere gereksinimimiz olacak.

Tanım: Eğer $AV = \lambda V$ olacak şekilde sıfır olmayan $n \times 1$ tipinde bir V matrisi varsa, λ sayısına, A matrisinin bir özdeğeri denir.

A matrisinin determinantını $|A|$ ile gösterelim ve aşağıdaki teoremi ifade edelim.

Teorem: λ sayısının A matrisinin bir özdeğeri olması için gerek ve yeter koşul

$$|A - \lambda I_n| = 0$$

olmasıdır.

Şimdi k -inci dereceden

$$P(x) = a_k x^k + \dots + a_1 x + a_0$$

polinomunu göz önüne alalım. A , bir $n \times n$ matris olmak üzere,

$$P(A) = a_k A^k + \dots + a_1 A + a_0 I_n$$

olarak tanımlayalım. $P(A)$ polinomunun yine bir $n \times n$ matris olduğu açıktır.

Tanım: A , bir $n \times n$ matris olmak üzere, $|xI_n - A|$ polinomuna A matrisinin **karakteristik polinomu**, $|xI_n - A| = 0$ denkleminde A matrisinin **karakteristik denklemi** denir.

Teorem: Her $n \times n$ matrisi kendi karakteristik denklemini sağlar.

Yani, A , bir $n \times n$ matris olmak üzere, A matrisinin karakteristik polinomu

$$x^n + a_{n-1}x^{n-1} + \dots + a_1x + a_0$$

ise

$$A^n + a_{n-1}A^{n-1} + \dots + a_1A + a_0I_n = 0$$

dır. Buradan da bir matrisin karakteristik denkleminin köklerinin sözkonusu matrisin özdeğerlerini verdiği sonucunu çıkarırız.

Şimdi de polinomlar için Öklid Algoritması'nı ifade edelim:

$f(x)$ ve $g(x) \neq 0$ polinomları verilsin ve $f(x)$ 'in derecesi $g(x)$ 'in derecesinden büyük ya da eşit olsun.

Bu durumda

$$f(x) = g(x)q(x) + r(x)$$

olacak şekilde $q(x)$ ve $r(x)$ polinomları vardır. Burada $r(x)$ polinomunun derecesi, $g(x)$ polinomunun derecesinden küçüktür ya da $r(x) = 0$ dır.

Örneğin,

$$A = \begin{pmatrix} -2 & 4 & 3 \\ 0 & 0 & 0 \\ -1 & 5 & 2 \end{pmatrix}$$

matrisi için $A^{2001} - 2A^{2000}$ matrisini hesaplayalım. Bu amaçla $f(x) = x^{2001} - 2x^{2000}$ diyelim. A matrisinin karakteristik polinomu

$$|xI_3 - A| = \begin{vmatrix} x+2 & -4 & -3 \\ 0 & x & 0 \\ 1 & -5 & x-2 \end{vmatrix} = x^3 - x$$

olup, $x^3 - x = 0$ karakteristik denklemini çözerek 0, -1, 1 özdeğerlerini buluruz. Öklid Algoritmasını $x^{2001} - 2x^{2000}$ ve $x^3 - x$ polinomlarına uygulayarak

$$x^{2001} - 2x^{2000} = (x^3 - x)q(x) + (a_0 + a_1x + a_2x^2) \quad (1)$$

denklemini elde ederiz. Öte yandan A matrisi kendi karakteristik denklemini sağlayacağından, $A^3 - A = 0$ olup, bu gerçeği ve (1) denklemini kullanarak

$$A^{2001} - 2A^{2000} = a_0I_3 + a_1A + a_2A^2 \quad (2)$$

denklemini elde ederiz. Ayrıca (1) denkleminde, 0, -1, 1 özdeğerlerini kullanarak,

$$0 = a_0$$

$$-1 = a_0 + a_1 + a_2$$

$$-3 = a_0 - a_1 + a_2$$

sistemini elde eder ve buradan da $a_0 = 0$, $a_1 = 1$ ve $a_2 = -2$ olarak buluruz. Böylece (2) denkleminde

$$A^{2001} - 2A^{2000} = a_0I_3 + a_1A + a_2A^2 = A - 2A^2 = \begin{pmatrix} -4 & -10 & 3 \\ 0 & 0 & 0 \\ -1 & -7 & 0 \end{pmatrix}$$

matrisini buluruz.

Öte yandan, $A = (a_{ij})$ olmak üzere, A^k matrisini hesaplamak için *Mathematica* programını kullanmış olsaydık, aşağıdaki komutları işletmek yeterli olacaktı.

$$A = \{\{a_{11}, a_{12}, a_{13}\}, \{a_{21}, a_{22}, a_{23}\}, \{a_{31}, a_{32}, a_{33}\}\}$$

$$\text{matrixpower}[b_, 1] := b;$$

$$\text{matrixpower}[b_, n] := b.\text{matrixpower}[b, n - 1];$$

$$\text{matrixpower}[A, k];$$

Alıştırma:

$$A = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 \\ 1 & 0 & 1 \\ 1 & 1 & 1 \end{pmatrix}$$

matrisi için A^{15} matrisini hesaplayınız.

KAYNAKLAR

[1] Koç, C: Öklid Algoritması, *Matematik Dünyası*, 4, Sayı 1,2-5 (1994)

[2] Kolman, B: *Elementary Linear Algebra*, Prentice Hall, 1996